

گذشته‌ها و نگاهی بر نکته‌ها

چشم‌داشت سود و منفعت مادی و بدون منت و آزار و به انگیزه‌ی یاری محرومان و رفع نیاز محتاجان انجام می‌گیرد که پاداش و ثواب بزرگی بنا به وعده‌ی قرآن بر اعطاکننده‌ی آن مترتب است.

شکل‌گیری سنت قرض الحسنه با این اوصاف به دوران بعثت رسول اکرم ﷺ و ظهور دین مبین اسلام برمی‌گردد. قبل از آن در میان اقوام مختلف، پرداخت قرض با دریافت بهره و همچنین بدون بهره توأم بوده است؛ ولی بعد از ظهور اسلام در مورد قرض با بهره به دلیل تبعات ناپسند و مخرب گرفتن سود پول، هرگونه دریافت و پرداخت بهره ربا قلمداد و حرام اعلام شده و به جای آن خداوند متعال در مورد امور تجاری بیع و در امور غیر تجاری سنت سازنده و تعالی بخش قرض الحسنه را مقرر فرمود. سنتی که اجر و پاداش آن بیش از انفاق در راه خداست، ضمن اینکه عمل به این امر خیر هم تأثیر بسزایی در رشد و پرورش انسان‌های آزاده و مؤمن داشته و موجب شکوفایی اقتصاد سالم خواهد شد.

قرض الحسنه از سنت‌هایی است که منشأ آن تعالیم قرآنی و تعالیم پیشوایان دین است. خداوند متعال در هفت سوره و دوازده آیه‌ی قرآن کریم به رعایت سنت سعادت‌آفرین قرض الحسنه تشویق نموده و رسول اکرم ﷺ و ائمه‌ی معصومین  نیز فراوان به این امر توصیه و تأکید فرموده‌اند و سیره‌ی ائمه‌ی معصومین  هم حاکی از آن است که آنان در زندگی عادی و جاری خود،

اکنون که فصلنامه‌ی وام چهلمین شماره‌ی خود را پشت سر می‌گذاریم بر آن شدیم مروری داشته باشیم بسیار گذرا بر آنچه که تاکنون طی شماره‌های پیشین ضمن مقالاتی در خصوص قرض الحسنه‌ی قرآنی عرضه داشته‌ایم. امیدواریم مرور این نکات مفید و مؤثر باشد برای همه به‌ویژه آن دسته از عزیزانی که همواره دغدغه‌ی اجرای احکام آسمانی را در فکر و ذهن خود دارند و بسی خواهند که روزی فرابرسد که به مدد تعالیم روشنی‌بخش قرآن کریم و رهنمودهای سعادت‌آفرین اهل بیت اطهار  جامعه‌ی اسلامی به تعبیر قرآن به جامعه‌ای برتر تبدیل گردد (وانتم الاعلون ان کتم مؤمنین) و انوار آن بر جهانیان همچون مشعلی تابان بدرخشد ان شاء الله.

توجه شما را به اولین بخش از چکیده‌ی مطالب پیشین فصلنامه جلب می‌کنیم و جادارد که از استاد ارجمند جناب آقای گل محمدی که ما را در انجام این امر یاری رساندند صمیمانه تشکر و قدردانی کنیم.

منشأ پیدایش قرض الحسنه^۱

از جلوه‌های زیبای تعاون که در لسان قرآن کریم در کنار صدقات، خیرات و جهاد در راه خدا مطرح شده سنت "قرض الحسنه" است. قرض الحسنه در تعریف، پرداخت وامی است که به قصد قربت و به دور از هرگونه نیت ریاکارانه و تمايلات نفسانی و بدون

هم قرض می گرفتند و هم قرض می دادند.

نقش گره گشای قرض الحسنه^۲

باید اذعان کرد که سنت پسندیده‌ی قرض الحسنه روش مؤثری برای رفع مشکلات آحاد مردم بوده در دنیای امروز هم از اهمیت و تأثیر فوق العاده‌ای برخوردار است؛ به طوری که می‌توان آن را به عنوان یکی از مهم‌ترین روش‌های همکاری و همدلی مردم نسبت به رفع نیازهای یکدیگر شناخت.

قرض الحسنه شاخه‌ای از شجره‌ی تقوا و فضیلت^۳

قرض الحسنه در زندگی فردی و اجتماعی انسان‌ها و همچنین نظام اقتصادی به جهت تعدیل کار آفرین‌ها (تمکین) و زدودن رذائل و تحقق فضائل چنان سودبخش و مفید و مؤثر است که با تحقق آن، جامعه‌ای سالم توأم با صفا و صمیمیت و محبت و برادری و به دور از هرگونه اجحاف و ظلم مانند ربا، بخل، حسد و کینه‌توزی ساخته می‌شود.

قرض الحسنه در حوزه‌ی موضوعات اخلاقی مطرح بوده و انجام آن همچون یک عمل عبادی نیازمند قلبی پاک و نیتی خالص می‌باشد که زیربنای آن احسان است. این سنت مقدس در گذشته به صورت فردی و به شکل نوعی عقد طرفینی بین قرض دهنده و قرض گیرنده انجام می‌شد تا اینکه تدریجاً با ایجاد یک تغییر بنیادی در اجرای این سنت الهی، شکل کار به کلی دگرگون شد و در قالب تشکیلات و نظام خاصی به نام "صندوق قرض الحسنه" تجلی و تبلور یافت.

قرض الحسنه عملی است که فرد مؤمن به حکم وظیفه‌ی الهی و بر اساس اعتماد دینی خود بدان مبادرت می‌ورزد بنابراین صندوق قرض الحسنه محلی است که نمایانگر تشکل مؤمنان به صورتی ضابطه‌مند در جهت خدمت به عیال الله است و گردانندگان صندوق که

انگیزه‌های جز اجرای فرمان خدا و جلب خشنودی ولی عالم امکان حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ندارند یقیناً افرادی متعهد و مسئولیت پذیرند که بر اساس احساس وظیفه و ادای تکلیف دور هم جمع شده‌اند و صبورانه و قاطعانه در فکر مشکل گشایی از امور بندگان خدایند.

ضرورت وجودی قرض الحسنه^۴

در خصوص ضرورت وجودی قرض الحسنه در هر جامعه‌ای باید گفت این نیاز زمانی بیشتر احساس می‌شود که برخی از افراد نیازمند حتی در اوج نیاز حاضر نیستند عزت و کرامت خود را زیر پا گذاشته به طور مستقیم به افراد خیر رجوع کرده در خواست قرض نمایند، ولی وجود صندوق‌های قرض الحسنه که توسط افراد خیر و نیکوکار تأسیس می‌شوند مانع ظهور این انکارروانی شده افراد بدون تحمل فشار روحی و عاطفی مراجعه کرده مشکل خود را مطرح می‌نمایند و از این رو می‌توان گفت تنها ساز و کار مناسب برای گره گشایی از امور آبرومندان و عزتمندان جامعه‌ی اسلامی فعالیت صندوق‌های قرض الحسنه است.

ویژگی‌های قرض الحسنه‌ی قرآنی^۵

البته باید توجه داشت که قرض الحسنه در اسلام دارای ویژگی‌های خاصی است و آگاهی از این ویژگی‌هاست که حقیقت این سنت ارزشمند را نشان می‌دهد و ما را با اصالت آن آشنا می‌سازد و درک این نکته که قرض الحسنه با نوع کارهای اقتصادی تفاوت اصولی و اساسی دارد بستگی به شناخت مختصات قرض الحسنه از نگاه قرآن دارد و بدیهی است کسی که با فرهنگ قرض الحسنه بیگانه باشد و به حقیقت امر پی نبرده باشد در یک نگرش سطحی امور قرض الحسنه را در ردیف فعالیت‌های اقتصادی جاری تلقی کرده به خود اجازه می‌دهد که با امانت‌های مردم که به تبت

قرض الحسنه به ایشان سپرده شده است فعالیت اقتصادی و تجاری داشته باشد. چنین اقدامی گذشته از اینکه با موازین اخلاقی انطباق ندارد موجب دور شدن از اهداف مقدس قرض الحسنه شده در بسیاری از موارد باعث به هم ریختن اعتماد مردم و در نهایت موجب وارد آمدن صدمات جبران ناپذیری به صندوق مزبور می شود؛ بنابراین معرفت و بصیرت گردانندگان صندوق و اتخاذ روش صحیح در انجام این امر بسیار لازم و ضروری است.

انگیزه‌ی خدمت در صندوق‌های قرض الحسنه
مؤسسان و بنیانگذاران صندوق و همچنین هیأت مدیره به هیچ عنوان نباید کار در صندوق قرض الحسنه را وسیله‌ی ارتزاق خود قرار دهند، بلکه باید فعالیت در امر قرض الحسنه همچون سایر اعمال عبادی برای کارکنان یک فعالیت معنوی و اخلاقی محسوب شده با هدف جلب خشنودی خداوند انجام پذیرد. با این نگرش صندوق قرض الحسنه مکان مقدسی است که از هر گونه سودجویی، فرصت‌طلبی، ریاکاری و نفاق به دور است و کسانی که ذیل این عنوان مقدس خدمت می کنند باید حرمت آن را پاس بدارند تا مبادا به حیثیت این مکان مقدس خدشه‌ای وارد شود.

تفاوت بانک و صندوق قرض الحسنه^۱

برخی گمان می کنند که صندوق‌های قرض الحسنه رقیب بانک‌ها هستند و دست اندر کاران صندوق‌ها آرزوی برچیده شدن بانک‌ها را در سر می پروراند؛ چون از دید آنان صندوق قرض الحسنه همان بانک اسلامی است. و بانک ذاتاً عامل چرخش غیر اسلامی اقتصاد و نماد نظام ربوی است. این نگرش غلط و منفی باعث شده که طرفداران اقتصاد و بانک به

صندوق‌های قرض الحسنه به دیده‌ی منفی بنگرند و آن را در نظام کنونی اقتصاد جهانی غیر کارآمد بدانند و از رشد و توسعه‌ی صندوق‌های یمناک باشند و بعضاً اتهامات ناروایی را نیز به صندوق‌ها نسبت دهند که این تصورات به هیچ وجه با واقعیت وجودی و عملکرد صندوق‌های قرض الحسنه صحیح‌العمل سازگار نیست. حقیقت این است که صندوق‌های قرض الحسنه اصلاً بانک نیستند تا ادعای جایگزینی آن را داشته باشند. شاید برای روشن شدن موضوع بهتر باشد توضیحی کوتاه در مورد بانک و صندوق‌های قرض الحسنه ارائه شود تا جایگاه هر یک به طور مشخص تبیین گردد.

بانک: مکانی است برای جمع‌آوری نقدینگی و استفاده از آن در جهت داد و ستد و انجام پروژه‌های بزرگ اقتصادی و پرداخت سود به سپرده‌گذاران که در واقع حکم سهامدار را دارند. با این تعریف کسانی که در بانک‌ها سپرده‌گذاری می کنند امیدوارند که در قبال این سرمایه‌گذاری سود مناسبی را دریافت کنند.

صندوق قرض الحسنه: محلی است که افراد برای ادای یک تکلیف دینی و شرعی و اخلاقی یعنی کمک و مساعدت به نیازمندان، پول خود را در اختیار می گذارند و انتظار دریافت سود هم ندارند بلکه به مصداق عمل به وظیفه به دنبال جلب رضایت خداوند و تقرب به سوی او هستند.

با توجه به تعریف ارائه شده معلوم می شود که بانک و صندوق قرض الحسنه دارای دو هدف کاملاً متفاوتند و هرگز نمی توانند جایگزین یکدیگر باشند. بانک‌ها باید وجود داشته باشند تا بتوانند سرمایه‌های سرگردان را جمع‌آوری کنند و در نتیجه‌ی انجام فعالیت اقتصادی به صاحبان آن، سود مشارکت پردازند و

بانک و صندوق
 قرض الحسنه دارای دو هدف کاملاً متفاوتند و هرگز نمی‌توانند جایگزین یکدیگر باشند. بانک‌ها باید وجود داشته باشند تا بتوانند سرمایه‌های سرگردان را جمع‌آوری کنند و در نتیجه‌ی انجام فعالیت اقتصادی به صاحبان آن، سود مشارکت بپردازند و صندوق‌های قرض الحسنه نیز باید باشند تا بتوانند به رفع نیازهای فوری و ضروری مردم که به دلیل کثرت و فوریت، بانک‌ها قادر به رفع آن نیستند بپردازند.

صندوق‌های قرض الحسنه نیز باید باشند تا بتوانند به رفع نیازهای فوری و ضروری مردم که به دلیل کثرت و فوریت، بانک‌ها قادر به رفع آن نیستند بپردازند. **بانک**، یک عمل عبادی-اقتصادی است و هدف سپرده‌گذاران به دست

آوردن سود بیشتر و هدف بانک، سرمایه‌گذاری در پروژه‌های سودآور و جلب رضایت سپرده‌گذاران است؛ در حالی که در **صندوق‌های قرض الحسنه** هدف اعضا، رسیدگی هر چه بهتر به نیازمندان و تقریب هر چه بیشتر به درگاه خداوند منان است. قرض الحسنه یک عمل عبادی-اخلاقی است که با قصد قربت انجام می‌شود. صندوق قرض الحسنه محلی است برای تسهیل این عمل خیر تا نیازمندان مجبور نباشند به طور مستقیم به متمکنان مراجعه کنند و مسئولان صندوق‌های قرض الحسنه امنای متمکنان هستند که افتخار خدمتگزاری این امر خیر را به عهده گرفته‌اند.

تشویق به قرض حسن در واقع تشویق جامعه به سوی تخلّق به اخلاق الهی و عادت دادن مردم به پیروی از سنت‌های اسلامی است، پس هر گونه مانع تراشی و سنگ‌اندازی در مسیر اجرای این امر خیر می‌تواند جامعه را از گرایش به آداب اسلامی و اخلاق معنوی محروم کرده موجب سوق دادن مردم به سوی رفتارهای مادی‌گرایانه و محافظه‌کارانه شود و چه خسارتی از این

بالا تر که با عملکرد ناصحیح برخی، سنت‌های اصیل اسلامی به فراموشی سپرده شود و تدریجاً شاهد جامعه‌ای بی‌روح و بی‌عاطفه و فاقد اخلاق و منش‌های کریمانه باشیم و انجام هر عملی را صرفاً با سود مادی آن بسنجیم و چنانچه به نفع ما بود عمل کنیم.

با این توضیح مختصر معلوم شد که **صندوق‌ها و بانک‌ها** هیچگاه رقیب و یا جایگزین هم نیستند که هر یک حیات و دوام خود را در گرو و نابودی دیگری تصور کند و این اندیشه‌ی غلط وجود داشته باشد که **بانک‌ها، صندوق‌ها** را مخل نظام اقتصادی می‌دانند و **صندوق‌ها** نیز **بانک‌ها** را محل داد و ستد ربوی دانسته عملکرد آنان را حرام می‌دانند. البته اگر صندوق‌های قرض الحسنه از تعریف اصیل و ماهیت معنوی خود منحرف شوند، محکوم به فنا و فساد هستند و قابلیت معنوی خود را از دست می‌دهند؛ گرچه ذیل عنوان مقدّس قرض الحسنه فعالیت کنند و بانک‌ها نیز می‌توانند منشأ آلودگی‌های اقتصادی فراوانی شوند، در صورتی که از معیارهای دینی خارج شده و به ربا و مانند آن گرفتار شوند.

ادامه دارد...

- ۱- پیشینه‌ی وام و ربا در تاریخ نشریه وام، شماره‌ی ۷۹ و تاریخ نشریه قرض الحسنه در قرآن، نشریه وام، شماره‌های ۳۳ و ۳۴.
- ۲- آثار و برکات اعمال خیر، نشریه وام، شماره‌ی ۳۵ و قرض الحسنه از دیدگاه اسلام، نشریه‌ی وام، شماره‌ی ۳۶.
- ۳- قرض الحسنه راهی به سوی تکامل اخلاق، نشریه وام، شماره‌ی ۳۵.
- ۴- قرض الحسنه در نظام اخلاق اسلام، نشریه وام، شماره‌ی ۳۱ و قرض الحسنه استقرار خداوندان مردم، نشریه وام، شماره‌ی ۲۹ و قرض الحسنه رشد فضایل دفع رذایل، نشریه وام، شماره‌ی ۳۶ آثار اخلاقی قرض الحسنه، نشریه وام، شماره‌ی ۳۳.
- ۴- سوزگی‌ها و شرایط قرض الحسنه، نشریه وام، شماره‌ی ۳۴.
- ۵- شاخص‌های قرض الحسنه قرآن، نشریه وام، شماره‌ی ۳۶ و تأملی در باب صندوق‌های موسوم به قرض الحسنه، نشریه وام، شماره‌ی ۳۰.
- ۶- بانک یا صندوق‌های قرض الحسنه، نشریه وام، شماره‌ی ۲۸ و بانک و وظایف آن، نشریه وام، شماره‌ی ۳۱.